

Maria Kocójowa, Instytut Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytet Jagielloński

Wspólna misja muzealników, archiwistów i bibliotekarzy z wychodźstwa oraz z kraju (SK MABPZ Kraków 2004 i Paryż 2005)

Dlaczego razem?

Współpraca bibliotek, archiwów i muzeów, oczywista w przekroju lokalnym i regionalnym, staje się coraz intensywniejsza ze względu na wspólne potrzeby konserwacji zbiorów, promocji działań, zarządzania, a zwłaszcza dostępu do informacji o zasięgu międzynarodowym, korzystania z ułatwień niesionych przez Information Communication Technology (ICT). Bardzo ważnym zagadnieniem jest tutaj potrzeba integracji instytucji krajowych i polonijnych. Współdziałal uczelni wyższych, w tym pracowników Uniwersytetu Jagiellońskiego wynika z wypełniania zadań edukacyjnych i naukowych, nierozdzielnie związanych z zasobami bibliotek, archiwów i muzeów. Wielkim dobrodziejstwem dla uczonych jest zatem rozszerzanie kooperacji placówek krajowych i zagranicznych, rozrzuconych po wszystkich kontynentach, towarzyszących wychodźcom z kraju rodzinnego, motywowanym do tego kroku sytuacją polityczną lub ekonomiczną.

Dopiero po kilku latach od przełamania barier politycznych przedstawiciele polonijnych Instytucji muzealno – biblioteczno - archiwalnych zrzeszeni w Stałej Konferencji Bibliotek, Archiwów, Muzeów Polskich Zagranicą (dalej SK MABPZ) zdecydowali się na umiejscowienie wspólnego dorocznego spotkania w III Rzeczypospolitej. Stała Konferencja MABPZ jest największą polonijną organizacją, obejmująca w końcu 2005 roku aż 20 instytucji z całego świata, które przystąpiły do niej dobrowolnie. Przyswiegają jej, od zarania powstania instytucji członkowskich głównie w XIX wieku i po 2. giej wojnie światowej, cele patriotyczne – kulturalne, przechowywania i udostępniania zbiorów polskich w krajach osiedlenia za granicą. Tę wizję tak propagował w połowie XIX w. książę Adam Jerzy Czartoryski, prezes Towarzystwa Literackiego i Rady Bibliotecznej Biblioteki Polskiej w Paryżu: „...aby Polakom na Emigracji otworzyć skarby ojczystej przeszłości [...], aby zasób ogólny umiejętności i literatury powszechnej zbierać dla użytku kiedyś krajowego.”[1]. Instytucje te od 1977 r. połączyły swoje wysiłki i je zinstytucjonalizowały, aby już blisko 30 lat działać w ochronie prawdy historycznej, odkłamania wiedzy o Polakach w kraju i na obczyźnie, narzucanej przez władze komunistyczne, jak i wspomagania wzajemnego merytoryczno – organizacyjnego.

Do grona założycieli 1977-1979 r. należą głęboko związane z tradycją polską instytucje dziewiętnastowieczne tej rangi, jak w Paryżu Biblioteka Polska, czy rodzinne muzeum Branickich, Potockich, Reyów w Zamku Montresor; w Rapperswilu – Muzeum Polskie; instytucje powojenne: w Londynie – Instytut Polski i Muzeum im. gen. Sikorskiego ze Studium Polski Podziemnej, Instytut J. Piłsudskiego, Biblioteka Polska (POSK). Dołączyły następnie liczne instytucje z USA, Włoch (m.in. Ośrodek Dokumentacji Pontyfikatu Jana Pawła II). Znana i na szeroką skalę prowadzona działalność opozycyjna tego środowiska, zwłaszcza w Paryżu i w Londynie po 2. wojnie światowej spotkała się z potępieniem władz PRL, włącznie do restrykcji skazania na zapomnienie, wynikających z umieszczenia na osławionym indeksie cenzury. Stałym punktem współpracy SK MABPZ jest doroczna, dwudniowa konferencja, organizowana z reguły kolejno w siedzibach instytucji zrzeszonych, oscylująca wokół liczby 60 uczestników z całego świata. Są na niej omawiane sprawy organizacyjne, przyjmowanie nowych członków (w Paryżu w 2005 r. zostało zaakceptowane

przystąpienie do SK MABPZ nowego członka – Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Ameryce), instytucje przedstawiają sprawozdania i propozycje na spotkaniu wewnętrznym (pierwszy zamknięty dzień obrad); oraz na sesjach otwartych dla publiczności jest pokazywany dorobek, omawiane odkrycia naukowe w posiadanych zbiorach (drugi dzień obrad). Polacy z kraju sporadycznie uczestniczyli w obradach otwartych, aż do zapoczątkowania spotkań w Polsce. Natomiast w trzecim spotkaniu w Polsce w Krakowie w 2004 roku. już stanowili połowę uczestników, w Paryżu w 2005 roku, mimo odległości – jedną trzecią.

Stała Konferencja MABPZ w Polsce

Nieufność wychodźstwa wobec zmian w kraju była głęboka i utrzymywała się długo. Największe zaufanie w związku z pontyfikatem Jana Pawła II wzbudził Katolicki Uniwersytet w Lublinie, dokąd SK MABPZ przyjęła w końcu zaproszenie w 1995 r. (XVII konferencja) W rok później w 1996 r. gościny użyczyła i przyczyniła się do przełamywania dalszych barier Biblioteka Zakładu Narodowego im. Ossolińskich (XVIII konferencja). Tu przeważał ciągle żywy polski kult Lwowa - pierwotnej siedziby biblioteki oraz doświadczenia już wrocławskie we współpracy w trudnych latach PRL. Dopiero po kolejnych dziewięciu latach, skusiło członków SK MABPZ zaproszenie do Krakowa przez dyrektora Biblioteki Jagiellońskiej prof. Zdzisława Pietrzyka (9-12.09. 2005 - XXVI konferencja), a w następnym roku. do nowo otwartej po remoncie Biblioteki Polskiej w Paryżu (15-18.09.2005 - XXVII konferencja) [2].

Upływ czasu pokazał jak bardzo zmieniły się potrzeby, zadania oraz rozwinęły więzi między instytucjami w kraju i należącymi do MABPZ na świecie. Zrządzenie losu łączące Kraków i Paryż przez następstwo wyboru miejsca ostatnich dwóch konferencji, najlepiej pozwoli zobrazować owe przeistoczenia i wskazać współczesną misję organizacji SK MABPZ w kontekście podejmowanych zobowiązań krajowych.

Co odróżnia obrady SK MABPZ w latach 2004 i 2005 od wcześniejszych?

Ostatnie dwa doroczne zjazdy dodały do tematyki Stałych Konferencji argumenty bardzo ważne dla rozwijania więzi, a mianowicie podsumowanie postępu we współpracy między krajem i instytucjami polonijnymi i ocenę wzajemnych świadczeń, wspomagające wytyczenie misji na miarę XXI wieku. Lokalizacja obrad sprzyja poszukiwaniu cech symbolicznych: Biblioteka Jagiellońska w Krakowie jako najstarsza z bibliotek polskich, a Biblioteka Polska w Paryżu jako najstarsza z placówek polonijnych na obczyźnie (a też „najstarsza nie francuska w Paryżu” według słów profesora Jerzego Wyrozumskiego z UJ). Podkreślali te motywy i znaczenie dla tradycji narodowej bibliotek przy otwieraniu obrad w Krakowie Rektor Uniwersytetu Jagiellońskiego profesor Franciszek Ziejka oraz kolejni organizatorzy SK MABPZ: dyrektor Biblioteki Jagiellońskiej – profesor Zdzisław Pietrzyk; a w Paryżu – profesor Kazimierz Piotr Lubicz - Zaleski prezes Towarzystwa Historyczno-Literackiego Polskiego oraz dyrektor Biblioteki Polskiej.

Przy poszukiwaniu analogii trzeba zwrócić uwagę, przede wszystkim na temat przewodni obu spotkań. Został on zaproponowany na poprzedniej sesji z okazji jubileuszu 25. lecia SK MABPZ, eksplikowany w Krakowie, doczekał się rangi głównego zadania na konferencji w Paryżu. Organizatorzy spotkania w Bibliotece Jagiellońskiej sugerowali bowiem autorom podjęcie referatów na temat „Polska w Europie” w zakresie pięciu zadań: „1) Rola Stałej Konferencji; 2) W jaki sposób muzea, biblioteki i archiwa współpracują między sobą?; w jaki sposób emigracja pomagała krajowi?, w jaki sposób kraj pomagał emigracji?, 5) Rola poszczególnych instytucji emigracyjnych w swoim środowisku”. Jednym

słowem do tradycyjnego na Stałych Konferencjach omawiania działalności oraz zbiorów instytucji stowarzyszonych dołączone zostały relacje z krajem, tak ważne dla harmonizacji działań w Unii Europejskiej oraz poszukiwania najlepszych rozwiązań współpracy w przekroju globalnym. Jak to zadanie zostało wypełnione świadczy liczba referatów: w Krakowie na 25 zaakceptowanych referatów – aż w 10. podjęto temat kooperacji, w tym byli to w większości prelegenci krajowi na stanowiskach kierowniczych, akcentujący z wdzięcznością efekty współpracy z instytucjami polonijnymi. Podziękowania z Polski płynęły za bezinteresowną działalność wychodźstwa: dary książek i innych zbiorów, udostępnianie zakazanych dokumentów w okresie PRL, umożliwienie nawiązywania międzynarodowych kontaktów, ochrona polskich wydawnictw drugiego obiegu, świadczenie pomocy materialnej, przekazywanie zbiorów do kraju, wspieranie dydaktyki (m.in. wypowiedzi przedstawicieli Biblioteki KUL, Biblioteki Uniwersyteckiej w Toruniu z galerią sztuki i archiwum emigracji, Biblioteki Narodowej w Warszawie, Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, z Krakowa: Biblioteki Jagiellońskiej, Biblioteki Papieskiej Akademii Teologicznej w Krakowie, Muzeum Narodowego: Biblioteki XX Czartoryskich, Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Omówione zostały również inicjatywy krajowe na rzecz instytucji SK MABPZ. Tutaj główny element stanowiła pomoc dla Biblioteki Polskiej w Paryżu (konserwacja zbiorów, a następnie organizacja wystaw z połączonych zbiorów przechowywanych we Polsce i we Francji, wspólne publikacje, starania o dofinansowanie, profesjonalne opracowywanie zbiorów), w też w tych formach świadczona dla innych instytucji SK MAPZ przez już wymienione instytucje krajowe. Drugi ważny wątek stanowiły poczynania archiwalne: wspólne utworzenie w 1998 r. Rady Dziedzictwa Archiwalnego dla wspomagania archiwów poza granicami kraju z udziałem Darii Nałęcz, naczelnego dyrektora Archiwów Państwowych [adres elektroniczny <http://www.archiwa.gov.pl/index.php?p=1&CIDA=135>], inicjatywy Naczelnej Dyrekcji Archiwów Państwowych: zaawansowanie informacji elektronicznej o zbiorach polonijnych (baza elektroniczna SEZAM) oraz prace nad identyfikacją instytucji archiwalnych za granicą (publikacja oprac. przez Annę Krochmal „Polskie instytucje za granicą. Przewodnik po zbiorach archiwalnych” Warszawa 2004). Nadal jednak w Krakowie dominowała tematyka tradycyjnie łączona z SK MABPZ, czyli charakteryzowania przez kierownictwo tych jednostek zbiorów i działalności instytucji MABPZ. Wygłoszono bowiem 15 referatów o tej tematyce, autorstwa zasłużonych dla sprawy polskiej działaczy polonijnych w Anglii, Francji, Kanadzie, Szwajcarii, Włoszech, USA oraz na Węgrzech. Z nowych zagadnień – duże zainteresowanie wzbudził pokaz i referat dra Tomasza Łojewskiego, UJ na temat zagrożeń i rozwiązań w Bibliotece Jagiellońskiej, związanych z problemem kwaśnego papieru.

W Paryżu wszystkie wygłoszone referaty w liczbie 11 zostały poświęcone efektom współpracy z Ojczyzną (osiem przedstawiły instytucje polonijne, trzy były proweniencji krajowej (z Krakowa jeden - wygłosili przedstawiciele PAU (równocześnie profesorowie UJ), oraz dwa firmowały instytucje warszawskie (Zamku Królewski oraz NDAP). Na XXVII SK BAMPZ instytucje polonijne okazywały wdzięczność krajowi za pomoc w okresie III Rzeczypospolitej. Tematyką najważniejszą w związku z lokalizacją konferencji była sprawa Biblioteki Polskiej w Paryżu, a zwłaszcza jej statusu prawnego, wynikająca ze związków historycznych THLP oraz AU/PAU, tzw. „Umowy Krakowskiej z 1893 roku”, przegranego przez PRL procesu sądowego po 2. wojnie światowej o prawa własności do Biblioteki Polskiej w Paryżu oraz porozumienia zawartego w 1999 roku., poddanego międzynarodowemu arbitrażowi sądowemu. Wypowiadał się na ten temat zarówno dyrektor Biblioteki Polskiej w Paryżu – profesor Kazimierz Piotr Lubicz - Zaleski, jak i kierownictwo Polskiej Akademii Umiejętności – profesor Jerzy Wyrozumski i profesor Andrzej Białas.

Widomym pozytywnym wynikiem współpracy jest delegowanie przez PAU do prac w Bibliotece Polskiej rocznie 10 stypendystów (w 2005 roku znalazły się w tym zespole dwie absolwentki Instytutu Informacji naukowej i Bibliotekoznawstwa UJ). W imieniu pracowników Biblioteki Polskiej w Paryżu dr Anna Czarnocka zreferowała blaski i cienie organizacji w Polsce wystawy i opóźnień w planowanych publikacjach ze strony krajowych współorganizatorów.

Podobnie dwustronnie została skomentowana pomoc dla Muzeum Polskiego w Rapperswilu: projekt odnowienia ekspozycji, przeprowadzany od 1988 r. w kilku etapach, referował prof. Andrzej Rottermund (dyrektor Zamku Królewskiego w Warszawie), a kreator odnowy Muzeum Polskiego w Rapperswilu i jego prezes, inicjator wielu inicjatyw SK MABPZ - inż. Janusz Morkowski podzielił się doświadczeniami i informacjami o wynikach współpracy z krajem oraz obawami natury prawnej, przeszkadzającymi w płynięciu finansowej pomocy z Polski.

Prezes POSK w Londynie Ewa Lipniacka przedstawiła efekty współpracy Biblioteki Polskiej POSK z krajem, zwłaszcza z Biblioteką Narodową, Instytutem Informacji Naukowej i Studiów Bibliologicznych Uniwersytetu Warszawskiego, Biblioteką Jagiellońską, omówiła wysyłkę dubletów oraz nadzieje związane z planem opracowania dokumentów życia społecznego (DŻS) przez grupę studentów z Instytutu Informacji Naukowej i Bibliotekoznawstwa Uniwersytetu Jagiellońskiego (w ciągu czterech tygodni, na przełomie września i października 2005 r., w ramach specjalnego projektu naukowego, dofinansowanego przez Uniwersytet Jagielloński oraz w Londynie przez Bibliotekę POSK, Studium Polski Podziemnej - stworzyli oni bazę danych 15 000 dokumentów)[3]. Wyniki współpracy archiwalnej (konserwacja, digitalizacja, informacja elektroniczna) zostały wskazane ze strony Instytutu Piłsudskiego w Nowym Yorku przez dyrektor Iwonę Drag – Konga (pomoc Biblioteki Narodowej, Biblioteki im. Ossolińskich, Fundacji Nauki Polskiej, Naczelnej Dyrekcji Archiwów Polskich, Marszałka Województwa Śląskiego). Dalsze, rozszerzone propozycje współpracy z NDAP przedstawił dyrektor dr Andrzej Biernat. Prof. Hanna Pappius z Polskiego Instytutu Naukowego w Kanadzie i Biblioteki Polskiej im. Wandy Stachewicz w Montrealu podsumowała 90. letnią współpracę z krajem.

Nowe drogi pomocy krajowi wskazał dr Teofil Lachowicz prezes Stowarzyszenia Weteranów Armii Polskiej w Ameryce w Nowym Yorku. Zaalarmowany fatalnym stanem księgozbiorów w bibliotekach szkolnych w Polsce, zorganizował przesyłkę tam książek historycznych, publikowanych za granicą i apelował o rozszerzenie tej akcji, tak ważnej dla celów edukacyjno – wychowawczych młodzieży krajowej. Zagadnienia etyczne związane ze współpracą między instytucjami polonijnymi i krajem, cel, metody i środki sprecyzował dr Jan Konopka z Muzeum Kościuszki w Solurze w Szwajcarii. Specyfikę kontaktów zewnętrznych Muzeum i Archiwum Węgierskiej Polonii zasygnalizował Konrad Sutarski, który podjął się zorganizowania XXVIII SK MABPZ w Budapeszcie w 2006 roku..

Najwięcej emocji wzbudziła suma 3 milionów złotych zaplanowana na cele polonijne przez ministra Kultury Waldemara Dąbrowskiego w projekcie budżetu na 2006 rok . Udział w dysponowaniu tą na razie „wirtualną kwotą” nie został ustalony. Kompetencje przypisywali sobie zarówno dyrektor Muzeum w Łazienkach w Warszawie Marek Kwiatkowski (ze względu na planowane tam Muzeum Wychodźstwa Polskiego), jak i Maciej Domański, dyrektor nowoutworzonego 6 maja 2005 r. Instytutu im. Adama Mickiewicza w Warszawie (powstał z fuzji Narodowego Centrum Kultury z Centrum Międzynarodowej Współpracy Kulturalnej – Instytut A. Mickiewicza, adres elektroniczny <http://www.nck.pl/onck.php>).

Ożywioną dyskusję wywołała koncepcja Muzeum Wychodźstwa Polskiego w Warszawie, dla którego Polonia na Zachodzie sugerowała przede wszystkim funkcję centrum informacyjnego i promocji dla instytucji zrzeszonych w SK MABPZ.

Imprezy towarzyszące XXVI i XXVII SK MABPZ również wskazują na ciągłość koncepcji obu konferencji.

W Krakowie było to zwiedzanie wystawy „Skarby kultury polskiej ze zbiorów Biblioteki Polskiej w Paryżu” (przeniesionej wówczas świeżo z Warszawy do Muzeum Narodowego) oraz pokaz najcenniejszych zbiorów Biblioteki Jagiellońskiej; natomiast w Paryżu dostarczała wzruszeń stała ekspozycja w wyremontowanym budynku, historycznej siedzibie Biblioteki Polskiej przy 6, Quai de Orleans z pamiątkami m.in. po Adamie Mickiewiczu i Fryderyku Chopinie.

W Krakowie uczestnicy SK MABPZ uczestniczyli w mszy św. w królewskiej Katedrze na Wawelu, w Paryżu - w kościele Saint Louis –en- l’Ile z kaplicą rodową Czartoryskich, miejscem pochówku m.in. beatyfikowanego przez Jana Pawła II w 2004 r. Augusta Czartoryskiego (1858-1893), wnuka niekoronowanego króla polskiego Adama Jerzego Czartoryskiego sławnego przywódcy stronnictwa Hotel Lambert [4].

Wreszcie obu konferencjom towarzyszyły koncerty muzyki klasycznej (w Krakowie koncert muzyki dawnej polskiej połączony był z wieczornym zwiedzaniem ekspozycji na Wawelu).

Zakończenie

Tematem przyszłościowym dla obrad SK MABPZ okazała się sprawa wzajemnej promocji i informacji o zbiorach archiwalnych, muzealnych i bibliotecznych (też elektroniczna), zagadnienia dostępu osób niepełnosprawnych do kolekcji, problemy konserwacji, własności intelektualnej, wymiana informacji bibliograficznych i zapoznanie ze standardami profesjonalnego opracowaniu zbiorów, poznanie obowiązujących polskich przepisów prawnych.

Plany te połączone są z głęboką wiarą w zaangażowanie w działalność młodzieży polskiej za granicą. Nadzieję tę pięknie wyraził znany działacz polonijny z Londynu – Krzysztof Muszkowski, syn zasłużonego dla rozwoju badań nad książką, organizatora szkolnictwa uniwersyteckiego oraz bibliotek, socjologa Jana Muszkowskiego: „ Bo w was jest ta polska połowa, całość sama w sobie, której od was oddzielić nie można [...] wasza polskość nigdy nie ucieknie...” [4].

Przypisy

1. A.J. Czartoryski, Odezwa Towarzystwa Historycznego Polskiego do Współziomków o Bibliotece Narodowej w Paryżu, 1851 r. [cytuję za:] Przewodnik po wystawie „Skarby kultury polskiej ze zbiorów Biblioteki Polskiej w Paryżu”. Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza w Warszawie kwiecień - lipiec 2004; Muzeum Narodowe w Krakowie wrzesień - listopad 2004.
2. XXVI sesja Stałej Konferencji Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie 9-12 września 2004. Kraków: Uniwersytet Jagielloński, Biblioteka Jagiellońska 2004, 152 s. ISBN 83-909081-7-4; XXVII sesja...15 - 18 września 2005, Paryż: Biblioteka Polska, materiały powielane; Skarby kultury polskiej ze zbiorów Biblioteki Polskiej w Paryżu. Warszawa: WFK i Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza 2004, album ze wstępem K.P. Lubicz – Zaleskiego, prezesa THLP i dyrektora BPP; B. Stettner – Stefańska, Paryż po polsku. Warszawa: Świat Książki 2005, s.53- 75.
3. M. Kocójowa, Funkcje integracyjne organizacji o nazwie „Stała Konferencja Muzeów, Archiwów i Bibliotek Polskich na Zachodzie. [W:] Kultura książki. Centra i pogranicza. Katowice: Uniwersytet Śląski [w druku]; też, Więzy bibliotek i archiwów emigracyjnych z edukacją z informacji naukowej i bibliotekoznawstwa w kraju. [W:] XXVI sesja..., s.19 – 26.

4. K. Muszkowski, Parasol angielski, wybór szkiców emigracyjnych, Lublin: Norbertinum Spółka z oo. 2002, s. 12 List do wnuków.